

REMISSVAR

2025-01-23

Dnr: BO 2024-0273

Socialdepartementet
s.remissvar@regeringskansliet.se
s.hc@regeringskansliet.se

Betänkandet Livsviktigt lärande - fler vägar till kunskap för att förebygga suicid (SOU 2024:66)

(dnr S2024/01708)

Inledning

Barnombudsmannen yttrar sig med utgångspunkt i uppdraget att företräda barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).

Allt fler barn uppger att de har psykiska besvär och fler barn söker kontakt med vården för psykisk ohälsa. Vissa av dessa barn mår så dåligt vilket leder till att de försöker eller faktiskt tar sitt liv. I Barnombudsmannens samtal lyfter barn bland annat att hjälp och stöd inte ges utifrån deras behov, att insatser kommer försent eller till och med uteblir. Barn vittnar om lång väntan på hjälp med konsekvenser som försämrad hälsa, skolfrånvaro och suicidförsök.¹ Om samhället på allvar ska kunna främja barns psykiska hälsa och förebygga suicid måste barn göras delaktiga i såväl det förebyggande arbetet som i utformandet av den vård och eftervård som barn erbjuds. Barn är experter på sin egen situation och vi måste lyssna på barn och ta del av deras erfarenheter för att kunna sätta in rätt åtgärder. Det gäller i allra högsta grad barn som varit med om traumatiska händelser som suicid och suicidförsök.

Barnombudsmannen tillstyrker mot denna bakgrund på övergripande nivå förslaget om en nationell utredningsfunktion som bidrar till samhällets lärande om suicid. Barnombudsmannen välkomnar särskilt ambitionerna med utredningarna; att lärdomar baserade på utredningarna ska spridas till relevanta aktörer och att utredningarna föreslås fokusera på förståelse av hur systemet fungerade kring personen och varför, samt hur systemet skulle kunna se ut för att något liknande inte ska hända igen. Sådana analyser på övergripande nivå behövs för att identifiera åtgärder som kan stärka barns rätt till liv (artikel 6) och hälsa (artikel 24).

Barnombudsmannen tar inte ställning till de mer tekniska delarna av förslaget om en utredningsfunktion, eller övriga förslag i betänkandet. T.ex. tar Barnombudsmannen inte ställning till de aktuella myndigheternas uppdrag enligt förordning eller förslag som rör personuppgiftsbehandling. Barnombudsmannen lämnar vidare synpunkter endast på de delar av betänkandet som direkt rör barn.

¹ Barnombudsmannen, Årsrapport 2024, Hur dåligt ska man behöva må egentligen? Samhällets insatser för att främja barns psykiska hälsa.

8.1.3 Utredningarnas syfte och genomförande

Utredningarnas genomförande – närståendes delaktighet

Utgångspunkten är att barn har rätt att komma till tals.² Barnombudsmannen håller med om att när det gäller barn som är närstående bör en bedömning göras i det enskilda fallet om barnets deltagande i utredningen och hänsyn ska i bedömningen tas till barnets ålder och mognad, barnets relation till den enskilde i fråga och till barnets vilja. Men vuxenvärlden har en skyldighet att ge barn faktiska möjligheter att utöva sina rättigheter, vilket innebär att barnet i första hand ska skyddas i, och inte från, sitt deltagande. Detta innebär t.ex. att miljön där barnet ska höras är anpassad till barn och att personalen har erfarenhet och utbildning att prata med barn om traumatiska händelser.

8.1.4 Tillämpningsområde – under vilka förutsättningar får en utredning inledas

Barnombudsmannen tillstyrker de delar av förslaget som rör barn.

Barnombudsmannen betonar dock vikten av att i analyserna ta hänsyn till att barn inte är en homogen grupp, vilket exempelvis innebär att utredningarna behöver se olika ut t.ex. när det gäller vilka personer eller instanser som görs delaktiga i utredningen. Exempelvis kan andra barn i barnets närhet, som barnets vänner, ha mer information om barnets förhållanden före suicid än exempelvis föräldrar. Detta kan gälla exempelvis i de fall det funnits en konflikt mellan barnet och dess föräldrar, eller i de fall barn har velat skydda sina föräldrar (t.ex. om det förekommit våld i familjen).

Barnombudsmannen förstår utredningens avgränsning att exkludera barns suicidförsök med hänsyn till den nationella utredningsfunktionens roll och uppdrag, men betonar att avgränsningen inte får leda till att t.ex. barns suicidförsök vid familjehem, hem för vård eller boende (HVB) och Statens institutionsstyrelsens hem inte utreds på lokal och individuell nivå. Suicidförsök hos dessa barn bör alltid utredas brett av relevanta aktörer i syfte att säkerställa att både det individuella barnet, men också andra barn i samma situation, framgent får den hjälp de behöver.³ De förbättringar som gäller utredningar enligt lex Maria och lex Sarah och som föreslås i avsnitt 8.2 är av yttersta vikt i sammanhanget.

8.1.6 Utredningsfunktionens kompetens

Utredningsfunktionens kompetens

Barnombudsmannen delar utredningens bedömning att för att kunna genomföra samtal med närstående på ett bra sätt krävs exempelvis erfarenhet från samtal med människor i kris. Barnombudsmannen betonar dock att erfarenhet av att prata med barn i kris är en särskild kompetens som behöver finnas. Vuxenvärlden har en skyldighet att se till att det finns vuxna som kan och vågar prata med barn om svåra frågor och som skapar en trygg och tillåtande miljö. Barnombudsmannens erfarenhet av att ha lyssnat till många barn under åren, med särskilt fokus på barn i utsatta situationer som psykiatrin, är att barn ofta vill berätta men att vuxna måste skapa rätt förutsättningar.

² Jfr artikel 12 i barnkonventionen.

³ Detta är särskilt angeläget utifrån de allvarliga resultaten i rapporten SNS Analys 106. Överleva barndomen: effekter av att tvångsomhändertagats barn.

Möjlighet att ta in externa experter och sakkunniga

Barnombudsmannen välkomnar särskilt att utredningen föreslår arbete med referensgrupper med barn för att fånga upp barns perspektiv på systembrister och -möjligheter. Detta stärker barns rättigheter enligt artikel 12.

8.2.1 Kunskapshöjande insatser från Socialstyrelsen

Barnombudsmannen framhåller att de kunskapshöjande insatser som utredningen föreslår bör inkludera särskilda råd när det gäller suicid bland barn.

8.2.2 Nya uppdrag till IVO

Barnombudsmannen framhåller att de analyser som utredningen föreslår ska göras bör uppmärksamma suicid och suicidförsök bland barn särskilt, samt ta till hänsyn olika grupper av barns situationer. Aktuella grupper kan t.ex. vara barn med en hbtqi-identitet eller en funktionsnedsättning, barn i samhällets vård, barn som är anhöriga, barn i migration eller barn som är våldsutsatta, inklusive barn som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Det är särskilt viktigt att samla in och analysera barns egna erfarenheter.

8.4 Övrig iakttagelse om sekretess vid risk för suicid

Det borde ha tydliggjorts i avsnittet vilka delar som gäller barn och särskilda aspekter som då aktualiseras. Vad gäller barn ska en anmälan om oro enligt kap. 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) alltid göras när ett barn uttrycker suicidala tankar eller betar sig suicidalt. Sekretess får aldrig hindra samhället från att agera för utsatta barns bästa. Sekretesshinder som står i vägen för barns rätt till skydd och stöd behöver omedelbart undanröjas.

11.2 Behov av förbättringar av efterlevandestöd efter suicid

Barnombudsmannen delar utredningens bedömningar.

Barnombudsmannen uppmanar regeringen att gå vidare med de förslag som lämnats i betänkandet Stärkt stöd till anhöriga. Ett mer ändamålsenligt stöd till barn och vuxna som är anhöriga (SOU 2024:60).

Barnombudsmannen betonar vikten av att regeringen snarast vidtar åtgärder för att förbättra efterlevandestödet och reder ut de otydligheterna kring ansvar som pekas ut i det aktuella betänkandet.

Om barnrättsperspektivet i betänkandet

Barnombudsmannen noterar att utredningen arbetat med utgångspunkt i barnkonventionen och också redogör för vilka konsekvenser som förslagen kan ha för barn och barns rättigheter i betänkandets konsekvensanalys (avsnitt 9.7). Detta välkomnas. Barnombudsmannen anser dock att utredningen i högre utsträckning, såväl i resonemang om konsekvenser som i övrigt, också borde redogjort för hur olika grupper av barn aktualiseras och mer utvecklat resonerat kring hur olika rättigheter påverkas av förslagen. I samband med författningsförändringar finns det en möjlighet att förtydliga rättigheternas innebörd inom olika rättsområden, vilket stärker förutsebarheten och ger rättstillämpare ett bättre stöd i tolkning och tillämpning av konventionen. Regeringen har i propositionen inför inkorporering av barnkonventionen tydliggjort att lagstiftaren ska beakta och synliggöra konventionen genom att i förarbeten

göra en tydlig koppling till rättigheterna i konventionen.⁴ Denna målsättning hade nåtts bättre om kopplingar till relevanta rättigheter i barnkonventionen gjorts löpande samt vidareutvecklats, t.ex. i författningskommentaren.

Utredningen har samlat in barns erfarenheter och synpunkter indirekt via forskning, organisationer och vuxna experter framförallt vad gäller frågan om stöd till efterlevande. Utredningen har dessutom tagit del av relevant forskning, kunskap och dokumentation av barns synpunkter om stödet till efterlevande vid suicid. Utredningen har däremot inte genomfört egna intervjuer med barn med hänvisning till att det dels skulle krävas särskild kompetens för att prata med barn, dels skulle vara svårt att göra ett representativt urval för att fånga barns perspektiv på ett bra sätt. Barnombudsmannen vill därför påminna om att barn har rätt att komma till tals i alla frågor som rör dem och att det är de vuxnas skyldighet att ordna så att t.ex. en intervju kan genomföras på ett tryggt och lämpligt sätt.⁵ Barns åsikter och erfarenheter är avgörande för att identifiera deras behov, bedöma risker och förstå förslagets konsekvenser för barn.

Beslut har fattats av barnombudsmannen Juno Blom. Föredragande i ärendet har varit utredare Janna Kokko. I den slutliga handläggningen av ärendet har även chefsjuristen Tove Björnheden, biträdande avdelningschefen Martina Blombergsson och avdelningschefen Erik Henriksson deltagit.

Juno Blom
barnombudsman

⁴ Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter Prop. 2017/18:186

⁵ Jfr artikel 12 i barnkonventionen.